

In het tweede deel van zijn *Rights of Man* formuleert Paine een politieke theorie, gebaseerd op mensenrechten en een representatief democratisch systeem, waarbij de macht van de regeringen moet worden ingeperkt. Hij verdedigt hierin ook het opstarten van een soort sociaal zekerheidsstelsel voor armen, kinderen en gepensioneerden.

Paine is een gematigd figuur. De invloed van de Quaker-filosofie is hier niet vreemd aan. Quakers (de vader van Paine was een aanhanger van deze beweging) plaatsen het individu centraal en geloven in een universeel broederschap. Paine, die inziet dat in de praktijk het individu wordt onderdrukt, wil deze principes vastleggen op basis van onvervreembare rechten. Maar Paine is geen diepgraver en mist kennis van de historische en politiek-sociale achtergronden. Hij schrijft zeer impulsief en vergaloppeert zich dikwijls. Zijn stijl is pamfletair waarbij hij regelmatig in herhaling valt. Zijn geschriften zijn in zijn tijd zeer populair en blijven nu nog alleen interessant als tijdsdocument.

De bloemlezing die in deze Agora-Editie is samengesteld, bevat onder meer stukken over Burke, maatschappij en staat en de relatie tussen regeringen en volk, over het onrechtvaardige van aristocratieën en monarchieën, en over de herverdeling van de rijkdom voor sociale doelstellingen. De vertaling is vlot geschreven maar de samensteller, G.A. van der Leist, verantwoordt nergens zijn keuze. Het werkje biedt een vlotte introductie in het leven en denken van Paine hoewel de beknoptheid ten koste gaat van enige nuancering, zeker met betrekking tot de discussie tussen Burke en Paine. Toch heb ik het niet zo begrepen op dit soort bloemlezingen. De 'Readers Digest' methode is misschien te verantwoorden vanuit economische overwegingen en door de vele herhalingen in het werk van Paine waardoor de lectuur ervan vervelend wordt. De vraag die zich echter opdringt is : voor wie wordt deze vertaling nu gemaakt ? Mensen die geïnteresseerd zijn in Paine kunnen beter het volledige boek lezen. Wie meer wil weten over het leven en denken van Paine kan gedegener studies naslaan. Dit soort boekjes wordt door de uitgeverij steevast aangeprezen als een poging om in ons taalgebied een vergeten auteur terug in de belangstelling te brengen. Maar het blijft meestal bij dit soort halfslachtige pogingen. De Engels-onkundigen blijven ook nadien op hun honger zitten.

Freddy DUTOIT

WETENSCHAPSFILOSOFIE

Jerzy Kmita, *Essays on the Theory of Scientific Cognition* (vertaald uit het Pools door Jacek Holowka), Dordrecht, Kluwer Academic Publishers & Warszawa, PWN-Polish Scientific Publishers, 1991, 192 blz., ISBN 0 7923 0441 1 (Synthese Library, Volume 210).

De oorspronkelijke Poolse uitgave van dit boek verscheen in 1976. Het voornaamste gevolg van dit gegeven is dat men veel meer de neiging heeft het boek te lezen als een

historisch document (hoe ging men om met wetenschapsfilosofie in Polen in 1976 ?) en niet als een wetenschapsfilosofisch tractaat (hoe kan het ook anders, tussen 1976 en 1991 liggen vijftien jaar !). Wat de laatste benadering betreft, heeft de lezer het eigenlijk te gemakkelijk. Voortdurend kan je opmerken dat die of die auteur dat of dat probleem reeds heeft opgelost (na 1976 wel te verstaan) of dat het gestelde probleem in tussentijd zijn relevantie heeft verloren. Wat nu de eerste benadering betreft, moet gezegd worden dat het boek op zijn minst intrigerend is. De auteur, Jerzy Kmita, zoekt naar de verzoening tussen het marxisme aan de ene kant en de moderne wetenschapsfilosofische benadering van een Popper, Kuhn of Feyerabend aan de andere kant. Een naar mijn smaak onmogelijke opgave. Wat mag blijken uit het feit dat de verzoening vaak lijkt op een gedwongen huwelijk waar geen van beide partijen zin in hebben, sterker nog, waarin ze geen van beide zichzelf en elkaar herkennen. Afgezien daarvan, blijft het natuurlijk wel zo dat de door Kmita gestelde problemen reëel zijn en om een oplossing vragen.

Eén van de centrale thema's in het boek is het probleem van de verklaring. Wat telt als een verklaring in de wetenschappen ? Mag men aannemen dat een verklaringsschema volstaat voor alle wetenschappen ? Of moeten we een onderscheid maken tussen natuur- en menswetenschappen ? Indien er een onderscheid is, waarin ligt dat dan ? De eerste twee hoofdstukken — *On Two Kinds of Explanation* en *On the Concepts of Historical Possibility and Necessity* — proberen hierop een antwoord te geven. Bondig geformuleerd, stelt de auteur voor om het klassieke hypothetisch-deductief model van Hempel te veralgemenen. In de oorspronkelijke vorm wordt een verschijnsel of gebeuren E verklaard door bepaalde initiële gegevens I en door het invoeren van een wetmatigheid W. Voorbeeld : de bal valt naar beneden (E), omdat men de bal heeft losgelaten (I) en de wet van de zwaartekracht (W) zegt dat alle vrije objecten naar beneden vallen. De veralgemening bestaat erin niet alleen wetmatigheden maar ook regelmatigheden (die niet noodzakelijk de status van een wet hebben) toe te laten. Het is ietwat cynisch om Kmita op dezelfde golfte te vinden als de rabiate anti-marxist Karl Popper. Historische verklaringen vallen onder dit schema. De vraag "Waarom heeft X op ogenblik t op plaats p de handeling A gesteld ?" kan zelden of nooit worden beantwoord door het verwijzen naar wetmatigheden. De cruciale vraag is natuurlijk wat in aanmerking kan komen als regelmatigheid. Hier valt de auteur terug op een marxistische benadering : sociaal en individueel bewustzijn zijn responsen op en weergaven van objectief vaststelbare maatschappelijke economisch-politieke relaties. Hoe overtuigend dit is, wil ik in het midden laten. Wat echter niet wordt aangetoond, is of er andere kandidaten te vinden zijn die de rol van regelmatigheden kunnen spelen. Een veel moeilijker, maar ongetwijfeld veel interessanter probleem.

De volgende twee essays — *The Controversy About the Determinants of the Growth of Science* en *The Relation of Marxist Epistemology to Empiricism* — proberen een antwoord te geven op de vraag hoe wetenschap zich ontwikkelt uitgaande van het verklaringmodel uit de vorige hoofdstukken. Jerzy Kmita zoekt, zoals te verwachten, aansluiting bij Thomas Kuhn en Paul Feyerabend, maar heeft het gemakkelijk om alle vormen van relativisme te omzeilen door terug te vallen op de zojuist aangehaalde objectieve sociale relaties. Hiermee wil ik niet gezegd hebben dat een benadering van dit type waardeloos zou zijn, maar ik verwijs de geïnteresseerde lezer liever naar het recente werk van de Griekse wetenschapsfilosoof Aristides Baltas die een analoge positie verdedigt (zie : "Louis

Althusser and Joseph D. Sneed : A Strange Encounter in Philosophy of Science ?" In : K. Gavroglu, Y. Goudaroulis, P. Nicolacopoulos (eds.) : *Imre Lakatos and Theories of Scientific Change*, Dordrecht, Kluwer Academic, 1989, pp. 269-286; "Once Again on the Meaning of Physical Concepts". In : P. Nicolacopoulos (ed.) : *Greek Studies in the Philosophy and History of Science*, Dordrecht, Kluwer Academic, 1990, pp. 293-313; (samen met Arageorgis, Aristidis) "Demarcating Technology from Science Problems and Problem Solving in Technology", *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, Vol. XX, 2, 1989, pp. 212-229).

In het laatste hoofdstuk/essay — *Adaptation as the Opposition to Correspondence* — poogt de auteur aan de hand van zijn model aan te tonen dat de kunsten en de wetenschappen wel degelijk twee duidelijk van elkaar te onderscheiden activiteiten zijn. Het valt niet te betwisten dat de auteur een onderscheid weet te vinden, maar de basis ervan lijkt mij weinig overtuigend. Wordt de wetenschap gedreven door de noodzaak van het voorspellen, verklaren en beheersen, de kunsten worden bepaald door wat de auteur een 'Weltanschauung' noemt. Het centrale kenmerk van een 'Weltanschauung' is dat ze evaluatieve, waarderende elementen bevat. Hoewel de auteur toch wat ruimte wenst te laten voor een beperkte 'Weltanschauung' in de wetenschappen, kan men zich niet van de indruk ontdoen dat hier een relatief enge opvatting van de kunsten en de wetenschappen wordt geschetst. Het is oprecht jammer dat voorbeelden ontbreken zodat de lezer helaas niet weet wat de auteur als prototype(s) in gedachten had : sociaal realisme ? Abstracte kunst ? Dadaïsme ? Met de wereldbeelden-discussie op gang gebracht door Leo Apostel, Jan Van der Veken en de CLEA-groep in het achterhoofd (zie : *Wereldbeelden. Van fragmentering naar integratie*, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1991), lijkt het mij helemaal problematisch om wetenschap weliswaar niet waarde-vrij, maar dan toch 'wereldbeeld-vrij' te benaderen.

Tenslotte, nog één belangrijk punt. Dit boek staat niet op zichzelf. Het gaat verder op een eerder gepubliceerd werk (in het Pools) van dezelfde auteur : *Z metodologicznych problemow interpretacji humanistycznej (Methodological Problems in Humanistic Interpretation)*, Warszawa, 1971. De auteur heeft dit proberen opvangen door het boek te voorzien van een uitvoerige inleiding waarin de belangrijkste punten worden herhaald. Toch vergemakkelijkt dit niet het beoordelingsprobleem waardoor het nog verleidelijker wordt het boek te lezen als een (enigszins achterhaald) tijdsdocument.

Jean Paul VAN BENDEGEM